

Tienden og dens Afløsning i Danmark og Udlandet.

Af

Elna Dahlberg.

Tienden, saaledes som den i forrige Aarhundrede fandtes rundt om næsten overalt i Evropa, er en Afgift, som skriver sig fra Jøderne, hos hvem de forskellige Stammer ifølge Mosebøgerne vare pligtige at betale $\frac{1}{10}$ af Indtægten til Leviterne; se f. Eks. 3. Moses 27, 30, 4. Moses 18, 21 og 5. Moses 14, 22. Det antages dog ikke at være fulgt umiddelbart med Kristendommens Indførelse, at der skulde betales Tiende til Gejstligheden, der blandt de Kristne nærmest svarer til Leviterne; nej, Tiendepligten blev efter Kejser Konstantins Tid lidt efter lidt listet ind i Folk under Form af Betaling for Aflad. Paa Kirkemødet i Maçon 585 indskærpes Tienden som en alt længe bestaaende Pligt: »Hvo som ikke vil betale Tiende, skal udstødes af Menigheden«, og ogsaa paa senere Kirkemøder fastslaas Tiendepligten. Som Berettigelse for denne Indførelse af Tiendepligten i den kristne Menighed mener enkelte Forfattere at kunne anføre selve det nye Testamente; se f. Eks. 1 Cor. 9, 14. De fleste

mener dog, at Støttepunkt kun fandtes i det gamle Testamente, hvis Tiendepaabud af Middelalderens Gejstlige erklæredes for en guddommelig Lov; se H. W. Clarke: »A History of Tithes«, Kap. 2. Ved Gennemførelsen betjente man sig af allehaande Midler, saaledes fortælles det om Karl Martel, at Gejstligheden hævnede sig paa ham efter hans Død, fordi han ikke havde villet betale Tiende, ved at lade ham optræde i Helvede i deres Passionsskuespil.

Muligvis var det dog ikke lykkedes Gejstligheden ved de kanoniske Love alene at gennemføre Tiendepligten, særlig ikke i de nordligere Lande; men efterhaanden som Gejstlighedens Fordringer og Vanskelighederne med Tidens mange Fattige, som Kristendommen krævede Forsorg for, steg i betydelig Grad, indsaa den verdslige Magt, at det var klogt at støtte Gejstlighedens Krav paa Tiende, og efterhaanden optoges da Tiendepligten i den verdslige Lovgivning. Særlig bekendt er saaledes Karl den stores Tiendelov af 779, der ved Rigets uhyre Udstrækning kunde faa saa stor Betydning*). Efter denne Lov ligesom efter den kanoniske Lovgivning skulde Tienden af hvert Sogn deles i 4 Dele, idet Kirken, Bispen, Præsten og Sognets Fattige hver skulde have sin Andel; denne Firdeling har næppe været kendt her i Danmark, i Sverrig og Norge har den derimod utvivlsomt oprindelig været anvendt, men blev ved Reformationens Gennemførelse erstattet med den nu herhjemme saa almindelig kendte Tredeling mellem Konge, Kirke og Præst, jfr. dog den svenske »Kronotiende«.

*) I Norden synes Tiendepligten først indført i det 11. og 12. Aarhundrede.

Man kunde nu spørge. om Tienden, saaledes som den indførtes af Karl den store, var en retfærdig Beskatningsform. Dette Spørgsmaal maa nærmest besvares bekræftende, vi have nemlig her at gøre med en ganske almindelig Indkomstskat, omend ikke efter moderne Principper, idet Pligten til at betale 10 % af Indtægten ikke blot paahvilede Indtægten af Jord, men enhver Indtægt overhovedet, selv Almisser bleve beskattede; kun fordi Landbruget var saa dominerende og dets Indtægter saa lette at kontrollere, kom Tiendepigten i Tidens Løb til i Almindelighed kun at paahvile Jorden.

Om Tienden efter Karl den stores Lov var en Afgift paa Bruttoindtægten eller kun af Nettoindtægten, hvilket sidste Dr. Kühnenthal i sin Afhandling om den tyske Tiendes Historie (Heilbronn 1837) pag. 82 ff. mener at kunne bevise, havde mindre Betydning særlig for Landbruget under de daværende ekstensive Driftsformer.

Noget ganske andet er, at denne Beskatningsform blev modtaget med stor Uvilje af Befolkningen; alle kender Beretningen hos Saxo Grammaticus, om hvorledes Knud den Hellige maatte ofre Livet paa Grund af sine Bestræbelser for at gavne Gejstligheden ved at indføre Tienden. I de følgende Aarhundreder lykkedes Forsøgene bedre, men sejt og langvarig var Modstanden. I Tycho de Hofmans Afhandling om Tienden fra Aar 1777 er opbevaret en Skrivelse fra den danske Minister Peder Wibe til Broderen i Stockholm Peder Juel, skrevet saa sent som i Aaret 1651, hvori berettes: »Udi Gaar var alle Bønderne af Møen her och supplerede imod en Forordning som Kongen haffuer gjort,

att de her effter skulle offre Præsten Tiende, hvorfra de haffuer verrett befriet 70 Aar och lengere. Tretten af dennem bleffue satt paa Toruet formedelst att de sig saaledes haffude tilsammen rotteret, . . .«

Ogsaa fra Norge findes hos Tycho de Hofman opbevaret Eksempler paa, at Modstanden holdt sig langt op i Tiden; der findes saaledes aftrykt en Skrivelse fra 1606 fra en norsk Præst til Herremanden Styris Boell, hvori han anraaber denne om »att forfremme og befordre hos kgl. Majestæt, att Allmuen maa thiende retferdeligen«. Han skriver om Tiendeyderne: »Det gjør dem och icke fattige, ligesom de och icke bliffue rige deraff adt de suigelige forholde och underdrage deris Naadigste Herre och Konge, och hans Naades Befalningz Mænd, och deris egne Sogne Kircker och deris fattige Siele Sorger, dett som de medt rette bær adt udgiffue til dem«.

I Slutningen af det 18. Aarhundrede synes Tiendepigten dog at have været almindelig anerkendt over hele Evropa; herhjemme havde saaledes Chr. den V. danske Lov fastslaaet, at al Bondejord modsat Hovedgaardsjord var tiendepligtig. Derimod kunde man ikke længere tale om Tienden som en Afgift i udelukkende kirkeligt Øjemed, her i Danmark f. Eks. paa Grund af Bispetiendens Overgang til Kongetiende, der efterhaanden gik over paa private Hænder. I endnu højere Grad maa man tale om en delvis verdslig Tiende i Tyskland (Laienzehnte), fremkaldt dels ved de mange Tiendesalg, som Gejstligheden her tidlig foretog, dels ved Sækularisation, dels og ikke mindst ved at der her jevnside med den gejstlige Tiende var opvokset en Tiende af verdslig Oprindelse, saa at det efterhaanden

blev næsten umuligt at afgøre, om en given Tiende var af verdslig eller gejstlig Oprindelse, hvad der hyppig foraarsagede Processer angaaende Spørgsmaalet, om der paahvilede Tienden Vedligeholdelsespligt overfor Kirken eller ikke. Den oprindelige Firdeling var ganske forsvunden.

Da Bondereformerne kom i Slutningen af det 18. og Begyndelsen af det 19. Aarhundrede, jevnledes Interessen for intensivere Drift af Jorden, stod Tienden altsaa ikke som en uangribelig kirkelig Institution, og haarde Angreb blev den da ogsaa Genstand for; særlig højt lød Klagerne over, at Tienden som Naturalafgift, opkrævet i Kærven, steg i samme Forhold som Udbyttet steg, uden Hensyn til Omkostningerne. Det blev da nødvendigt at raade Bod paa denne store Ulempe. De forskellige Staters Fremgangsmaader have været forskellige, nogle Stater opgav resolut hele Tiendeinstitutionen, saaledes Frankrig og Belgien ved Dekreterne af 1789, 1790, 1792 og 1793 og noget senere Østerrig 1848; andre gav Plads for en frivillig Tiendeafløsning — dette gælder største Delen af Tyskland — og opmuntrede hertil ved Statstilskud eller Rentebanker; atter andre satte en ny Lap paa den gamle Klædning og fik den derved til at holde en rum Tid endnu; til disse sidste hører blandt andre Danmark, Norge og Sverige og til Dels England.

Den nødvendige Reparation, som man foretog, bestod i, at man søgte at forandre Naturalafgiften af Bruttoindtægten til at være en fast uforanderlig Afgift i Korn eller Penge, der kom til at hvile paa Jorden som en Realbyrde.

Herhjemme begyndte vi, fraset Kvægtiendeforord-

ningen af 1740*) og en kgl. Opfordring af 1796, at lovgive paa dette Punkt med Forordningen af 8. Jan. 1810, men da det ifølge denne Forordning var en frivillig Sag, om Yderne vilde have Tienden bestemt ved Forening, eventuelt Kendelse til en fast uforanderlig Afgift, og Afgiften desuden skulde sættes $\frac{1}{10}$ højere end Tiendens Værdi, naar Tiendekommissionen skulde afsige Kendelse, efter at mindelig Overenskomst havde vist sig uopnaelig, gik det trægt med Overgangen fra Erlæggelse i Kærven til Erlæggelse i Skæppen; først efter forskellige Tvangslove af 14. April 1852 og 19. Marts 1855 lykkedes det ved Lovene af 12. Decbr. 1860 og 19. Febr. 1861 — jfr. Lov af 28. Jan. 1862, der aabnede Adgang for Tiendens Notering i Skøde- og Panteprotokollerne — at faa al Naturaltiende i Kærven afskaffet. Men som sagt, det var kun en ny Lap paa en gammel Klædning; stadig kom Spørgsmaalet frem, om det ikke var rigtigst helt at afskaffe Tienden. Det første Resultat af disse Overvejelser var Loven af 8. Maj 1894, der gjorde Tienden afløselig ad frivillig Vej og til Støtte for Tiendeyderne gav disse Tilsagn om billige Laan til Brug ved Tiendeafløsningen, (2 % halvaarlig i 60 Aar til Forrentning og Amortisation). Loven blev kun meget lidt benyttet, muligvis, som det antydedes i Folketinget, fordi Tiendeyderne

*) Kvægtiendeforordningen af 7. April 1740 forandrede Vdelsen af Kvægtiende in natura til en fast Pengeydelse for hvert Stykke tillagt Kvæg. Takket være denne Forordning er den danske Kvægtiende ikke bleven lagt mere for Had end al anden Tiende, hvilket man derimod ser andre Steder, hvor Kvægtienden ikke saaledes er bleven omformet; bemærk f. Eks. Tiendeafløsningen i Baden og Bayern.

ventede paa endnu gunstigere Vilkaar; til Dels vel ogsaa paa Grund af de faldende Kornpriser.

Forventningen om en gunstigere Lov slog ikke fejl; efter fleraarige Forhandlinger vedtoges nemlig samtidig med de nye Skattelove Tiendeloven af 15. Maj 1903, der lød paa tvungen Tiendeafløsning med ret betydeligt Statstilskud. Ifølge Loven skal Tiende-ejeren have 25×1 Aars Tiende, beregnet efter Gennemsnittet af Kapitelstaksterne for 1892—1901, dog kun efter Fradrag af de paa Tienden hvilende Skatter, hvorved Beløbet efter en foretagen Beregning reduceres til ca. $23\frac{1}{2} \times$ Tiendens Værdi*). Denne Af-løsningssum, der bliver at udbetale de berettigede tid-ligst 1908 enten kontant eller med 4 % Obligationer, udstedte af en i samme Øjemed oprettet Tiendebank, bæres dels af Tiendeyderne dels af Staten, idet Yderne imod at fritages for i Fremtiden at betale Tiende indbetaler til Staten enten kontant 18×1 Aars Tiende eller forrenter dette Beløb med $2\frac{1}{4}$ % halv-aarlig, hvoraf $\frac{1}{4}$ % gaar til Amortisation. Beregnet efter den almindelige Annuitetsformel, hvor $r = 0,02$, vil dette sige, at efter 111 halvaarlige Udbetalinger, altsaa $55\frac{1}{2}$ Aar, vil det Laan, hvormed Staten saaledes forstrækker Tiendeyderen, være amortiseret. Differen-sen mellem 18 Gange 1 Aars Tiende og 25 Gange 1 Aars Tiende ÷ Skatter betaler Staten. En Undtagel-sesstilling indtager dog de Ydere, der selv ejer deres Tiende, idet Staten for Kirketiendens Vedkommende her kun tilskylder $\frac{7}{25}$ af den Kapital, der i slige Til-

*) Se Landbrugsministerens Tale i Folketinget, Rigsdagstidende 1902—03, Spalte 4883.

fælde af sammenfaldende Tiende-Yder og Tiende-Ejer skal fastsættes til vedkommende Kirkes Vedligeholdelse, samt i visse Tilfælde 2×1 Aars Tiende; ved Kongetienden tilskyder Staten i Tilfælde af Fusion kun, hvad Ejeren bevislig i sin Tid har betalt udover 18×1 Aars Tiende; i intet Tilfælde maa Tilskuddet dog overstige det almindelige Beløb 7×1 Aars Tiende $\div 25 \times$ Skatten. Et Overslag over det samlede Statstilskud bliver ved denne Undtagelsesbestemmelse, der i det hele har været Kilde til megen Misfornøjelse, ja endog sidste Vinter har fremkaldt en Petition til Ministren om dens Ophævelse, noget vanskeliggjort. I Henhold til Beregninger, foretagne af statistisk Bureau oplyses det i »Bemærkninger til Lovforslaget«, at den aarlige Værdi af de Tiender, som Bureauet har skaffet sig Oplysning om — nemlig hele Præstetienden samt den Del af Konge- og Kirketiende, som ejes af Tredjemand herunder dog ogsaa Tienden af Fæstejord, hvis Ejer tillige er Tiendeejer, og hvor Tienden altsaa skal afløses efter Undtagelsesbestemmelserne — udgør ca. $5\frac{1}{3}$ Mill. Kr. Noget nøjagtigt Udtryk for de Summer, som skal afløses — med tilbørligt Hensyn til Undtagelsesbestemmelsen — kan dette Tal vel ikke siges at være, (særlig da deri slet ikke er medregnet Degnetrave, der efter Chr. den V. Lov var Tiende til Læreren, men nu er henlagt til Kommunen, og som i Almindelighed paa de Steder, hvor den opkræves, udgør ca. $\frac{1}{3}$ af Præstetienden; ej heller er Smaaredsel medregnet*); men til et omtrentligt Overslag og vel

*) Ifølge Tycho de Hofman skriver Smaaredsel, der skal medtages ved Tiendeafløsningen, sig fra det 14. Aarhundrede. Efter flere Aars Tørke begyndte Præsterne og Munkene om

nærmest et Minimumsoverslag er det dog anvendeligt. Efter de almindelige Regler bliver Statstilskuddet til Afløsningen da mindst $37\frac{1}{2}$ Mill. Kr.; af dette Beløb er dog $6\frac{1}{2}$ Mill. Kr. ikke nogen Udgift, men en ophørende Indtægt, idet de repræsenterer Kapitalværdien af de Tienden paahvilende Skatter.

Under Forhandlingerne paa Rigsdagen søgte man fra forskellig Side at klemme Statstilskuddet ned, idet nogle paastod, at 25×1 Aars Tiende var for rigeligt for Tiendeejeren, andre at 18×1 Aars Tiende var for billigt sluppet for Tiendeyderne; men bunden, som man følte sig at tidligere Forhandlinger, blev Tallene 18 og 25 dog staaende.

Ca. 40 Mill. Kr. maa Staten altsaa nu betale for at faa afskaffet den Tiende, som den gennem Aarhundreder maatte kæmpe saa haardt for at faa gennemført; der rejser sig da naturligt det Spørgsmaal, om Tienden i sin nuværende Form virkede i den Grad uretfærdigt, at hele Samfundet maatte træde hjælpende til?

Noget teoretisk Forsvar for Nødvendigheden af Tiendens Afskaffelse med dertil hørende Statstilskud bliver det vel vanskeligt at føre; thi ganske vist maa det indrømmes, at Tienden som Indkomstskat betragtet er i Bund og Grund uretfærdig paa et Tidspunkt, hvor Landbruget langt fra er eneherkende Erhverv, og da især, naar Tiendeydelsen ikke anvendes i offentlige Øjemed, men tilflyder private, saaledes som

Foraaret usædvanlige Processioner over Bymarkens Ager og Eng (Begyndelsen til at ride »Sommer i By«); til Gengæld lovede Bonden Præsten forskellige Naturalydelse i Form af Brød og Smør.

f. Eks. Kongetienden. Men alt dette synes uden Vægt, saafremt man anser Økonomernes Paastand for berettiget, at Tienden ikke længere er en Skat, men er bleven en Realbyrde, der i Virkeligheden ikke bæres af den nuværende Ejer, der har købt Gaarden med denne Byrde paahvilende. I Tinget lød da ogsaa det væsentligste Forsvar for Tvangsafløsning paa, at det efterhaanden var »bleven en Religion« for Bondestanden, at Tienden var en uretfærdig, forsmædelig Byrde, et Trællemærke, som satte Skel mellem Samfundsklasserne, og derfor burde fjernes.

Saalænge det gamle Skattesystem bestod urørt, kunde man med Hel! sætte Realbyrdeteorien op mod denne Religion, men da man først havde brudt Staven over Gammelskatten, der lige saa vel som Tienden maatte berøres af ovennævnte Teori, blev det lettere for Følelsen (Religionen) at faa Overmagt over Teorien.

I det følgende skal jeg søge at vise, at det ikke har været en lokal »Religion«, vi have haft at gøre med herhjemme, som har fordret Tienden afskaffet, vi have snarere, om jeg saa maa sige, været bagefter andre Lande paa dette Punkt; muligen kan en Fremstilling af andre Landes Tiendeafløsning ogsaa tjene til Belysning af det saa meget omdebatterede Forhold mellem Statskassens og Tiendeydernes Andel i Afløsningssummen.

Norge.

Vender vi os først mod Norge, finder vi der følgende Udvikling*). I Begyndelsen af det 19. Aarhun-

*) Se Stortingstidende Bind III, 1897.

drede fandtes der i Norge ligesom hos os en tredelt Korn- og Kvægtiende, men desuden, da Tienden, som ovenfor sagt, oprindelig var en Indkomstskat, og Nordmændene for en stor Del var en Fiskerbefolkning, en Fisketiende. Ved Forord. af 31. Juli 1801 blev al Korn- og Kvægtiende omsat til en fast Afgift i Penge eller Korn. Fisketienden derimod blev stadig opkrævet paa den gamle Maade »in natura«; dette vakte imidlertid saa stor Misfornøjelse, at det blev nødvendigt helt at afskaffe denne Tiende, medens Korn- og Kvægtienden i sin ændrede Form trods flere Forsøg paa Afskaffelse blev staaende. Fisketienden bragtes ud af Verden paa følgende Maade. I 1842 bemyndigede en sanktioneret Stortingsbeslutning Regeringen til i Tiden 1. Juli 1842—1. Juli 1845 ikke at beregne den Statskassen tilkommende Fisketiende til Indtægt for samme, men at opsamle den til et Fond, anvendelig til Indkøb af private Konge-Fisketiende efter Overenskomst med Ejerne. Til Erstatning for Præste-Fisketienden og til Afholdelse af de Kirke-Fisketienden paahvilende Udgifter til Kirkens Vedligeholdelse blev der paalagt visse Fiskevarer en Udførselsafgift, hvilken Afgift vedvarende blev opkrævet til 1871. Lovene vedrørende selve Afskaffelsen af Fisketienden ere af 1845 og 1848; derved fritages Tiendeyderne uden Erstatning for al Fisketiende.

I de paafølgende Aartier fremkom stadig Forslag om Afskaffelse af den resterende Tiende, men til Alvor blev det dog først, da den i 1890 nedsatte Kommission blandt andre kirkelige Sager fik til Opgave at tage Tiendespørgsmaalet under Overvejelse. Resultatet af denne Overvejelse blev to Love af 14. Juli

1897. Ifølge den ene af disse Love, en Lov der i det hele ordner Præsternes Lønningsforhold, skal Præstetienden vedblive at bestaa, men for Fremtiden erlægges med et fast uforanderligt Pengebeløb. Den anden Lov af samme Dato paabyder derimod, ligesom vor Lov af 15. Maj 1903, tvungen Afløsning af Konge- og Kirketienden.

Reglerne for Afløsningen ere i det væsentligste følgende. Fem Aar efter Lovens Ikrafttræden skal Konge- og Kirketienden, ¹⁾ saafremt Tiendeejeren er Staten selv, afløses med 15×1 Aars Tiende; ²⁾ er Tiendeejeren Universitetet eller en Del forskellige i Loven nævnte Fond, skal Tienden afløses med 20×1 Aars Tiende, til denne Afløsningssum bidrager Staten med 5×1 Aars Tiende; ³⁾ alle andre Tiender f. Eks. de, der tilhøre private, skal afløses med 22×1 Aars Tiende, hertil bidrager Staten med 7×1 Aars Tiende. Statstilskuddene tages fra et Fond, der ligesom ved Fisketiendens Afløsning dannes ved Opsparing af den Staten tilkommende Tiende i de første 5 Aar efter Lovens Ikrafttræden. Den samlede Afløsningssum udbetales Tiendeejerne af Sognekasserne, imod at disse dels oppebærer Statstilskuddet, dels har Ret til at opkræve den sædvanlige aarlige Tiende, omsat til Penge efter Gennemsnittet af de sidste 10 Aars Kapitelstakst i 15 Aar.

Ved Tiendeafløsningen i Norge har Tiendeyderne altsaa opnaaet følgende. Præstetienden er i Henhold til Lov af 14. Juli 1897 fastsat til en aarlig Pengeydelse, men iøvrigt stadig uafløst. Fisketienden, der maatte anslaaes til en aarlig Værdi af ca. 300000 Kr., er Yderne blevet befriet for saa godt som gratis. Fra

Konge- og Kirketienden frigøres de ved i 15 Aar at betale Tiende til Sognekassen, hvilket faktisk vil sige, at de faa deres Tiende afløst ved kun at betale ca. 11×1 Aars Tiende*). Differensen mellem 15×1 Aars Tiende og 11×1 Aars Tiende paa hviler det Sognekassen at udrede. I det hele er det interessant at se, hvorledes en Del af Byrden væltes over paa Sognekasserne; ligesom en Tiendebank dér gøres unødvendig ved Kassernes ovenomtalte Pligt til at optræde formidlende mellem Tiendeyder og Tiendejer, maa de norske Sognebestyrelser udføre hele det forberedende Arbejde til Afløsningen, der herhjemme bekostes af Staten. Bemærkes maa det dog, at den hele Ordning er af mindre Betydning i Norge, hvor den samlede aarlige Konge- og Kirketiende kun beløber sig til ca. 240000 Kr., medens den samlede aarlige Tiende, som ovenfor sagt, hos os beløber sig til ca. $5\frac{1}{3}$ Mill. Kr., heraf dog Præstetiende $2\frac{1}{3}$ Mill. Kr. Den store Værdiforskel kan for en Del forklares ved, at Danmark igennem Aarhundreder har været et Agerbrugsland, medens Norge har været forholdsvis lidt agerdyrkende.

Sverrig.

En noget anden Udvikling, men med ganske samme Tendens træffer vi i Sverrig. Her var Kirke- og Biske- (Konge-) Tienden ligesom i Danmark og Norge paa Reformationens Tid gaet over til Kronen, men i

*) Indsætter man nemlig $r = 0,04$ i Ligningen x Tienden = $\frac{\text{Tienden}}{r} \left(1 - \frac{1}{(1+r)^{15}} \right)$, findes $x = 11,19$.

Modsætning til, hvad der var Tilfældet i Nabolandene, var i Sverrig disse to Tiender i det væsentlige forblevne i Kronens Eje og benævntes »Kronotiende«. Denne blev 1869 omskrevet til en fast Pengeafgift sammen med »Ränten«. Allerede i 1885 nedskrev man Beløbet med 30 $\frac{0}{10}$, og 1892 vedtog man en yderligere Nedskrivning, saaledes at saavel Tienden som »Ränten« vare ganske afskrevne Aar 1904. Hvad der af Kronotienden maatte være kommen over paa private Hænder, indkøbte Staten med et Beløb af 25×1 Aars Tiende for at afskrive disse Beløb sammen med den øvrige Tiende. — I Prof. Wicksells »Finanztheoretische Untersuchungen des Steuerwesens Schwedens« angives Statens Indtægt af Tiende Aar 1880 til 1,65 Mill. Kr. — I de tidligere danske Provinser, Skaane, Halland og Blekinge og Brohuslehn har Forholdene været noget anderledes, idet den fra Danmark og Norge kendte Tredeling af Tienden i Konge-, Kirke- og Præstetiende her var bevaret. Kongetienden blev her afskrevet sammen med Kronotienden i det øvrige Sverrig og er altsaa forsvunden fra Aar 1904. Kirketienden blev med nogle enkelte Undtagelser ophævet ved Lov af 14. Oktober 1898 fra Aar 1900 at regne. Af Interesse ved disse forskellige svenske Love, der ophæver Konge- og Kirketienden, er det, at Tiendeyderne frigøres uden Spor af Erstatningspligt; derved kommer Staten som Hovedtiendeejer til at bære næsten hele Tabet ved Kronotienden, medens ved Afløsningen af Kirketienden i de gamle danske Provinser, der her blev anvendt i mange forskellige Øjemed, det ledende Princip har været, at Udgifterne ved Erstatning til de Indtægtsberettigede bør paahvile Staten, hvor Tienden

har været anvendt i Statsøjemed, men Kommunen hvor Øjemedet har været kommunalt.

Hvad den svenske Præstetiende angaar, maa den nærmest siges at bestaa endnu. Aar 1862 blev Præsternes Lønning nemlig fastsat til bestemte Beløb for de følgende 50 Aar, men Tiendeyderne skulde bidrage til disse Lønninger med Beløb, der svarede til de tidligere Tiendeydelser, fastsatte in natura, at erlægge med Penge efter 10aarige Gennemsnitspriser; de oprindelige Tiendeydere betale saaledes stadig i Landdistrikterne den væsentligste Del af Præsternes Løn. Sammenlignet med Danmark opvejer dette for en Del den saa gunstige Maade, hvorpaa Tiendeyderne her ere blevne frigjorte for Konge- og Kirketienden.

England.

Foruden Danmark, Norge og Sverrig har som ovenfor sagt ogsaa England ved Forbedringer søgt at bevare Tiendeinstitutionen op igennem Aarhundredet. Ved Lov af 1836 blev al Tiende (aarlig Værdi ca. 4 Mill. £) fastsat til bestemte Kornbeløb, at erlægge med Penge efter Gennemsnittet af de foregaaende 7 Aars Kapitelstakst, eller rettere Kornpriser paa de engelske Hovedmarkeder. Samme Lov ligesom efterfølgende mindre Love gjorde efterhaanden al Tiende afløselig, men da der ikke ydes mindste Statstilskud, er Tilladelsen kun benyttet i meget ringe Grad, hvorimod man jevnlig har benyttet Tiendebyrden som Agitationsmiddel blandt Landets store Forpagterstand. Ifølge en i 1892 afgiven Beretning af en til Undersøgelse af Tiendeafløsningsspørgsmaalet nedsat Kommission formenes

dette dog ikke længere at være muligt efter Udstedelsen af Tiendeloven af 1891, der rummer følgende 2 Hovedbestemmelser: 1) Tiendebyrden maa ikke overstige $\frac{2}{3}$ af Ejendommenes aarlige Udbytte (o: det Beløb, hvortil den ordentligvis kan udlejes eller bortforpagtes)*), 2) Tienden skal udredes af Grundejerne. Denne sidste Bestemmelse anses for at være af stor Betydning, da som bekendt Størstedelen af Jorden i England er bortforpagtet; før Loven af 1891 kunde der da, som ovenfor sagt, let rejses en Stemning blandt Forpagterne imod Tienden, idet disse havde vanskeligt ved at indse, at deres Forpagtningsafgift naturligen nedsattes med Tiendens Værdi, naar denne ifølge Kontrakt var at udrede af Brugeren; efter Lov af 1891 er Tienden i det væsentlige bleven et Spørgsmaal mellem de store Godsbesiddere og Gejstligheden; Statstilskud til dens Afløsning kan der derfor næppe blive Tale om. Absolut fri Adgang til Frigørelse mod fuld Erstatning til de berettigede mener Kommissionen derimod at maatte anbefale. England staar saaledes tilsyneladende som en udpræget Modsætning til Sverrig, hvor Staten har ment at maatte overtage næsten hele Byrden ved Krontiendens Afløsning. Modsætningen bliver dog mindre skarp, naar det erindres, at ca. $\frac{3}{4}$ af den engelske Tiende anvendes til gejstlig Lønning og saaledes nærmest svarer til Præstetienden i Sverrig, overfor hvilken Tiende den svenske Statskasse har stillet sig ganske ligesom den engelske, nemlig passiv.

*) Ejendommenes Værdi var paa flere Steder gaaet saa langt ned, at det end ikke var ualmindeligt, at Gaarde bortforpagtedes blot mod Udredelse af Skatter og Tiende.

Tyskland.

Ved en Undersøgelse af Tiendeforholdene i Tyskland viser det sig, at Afløsningen af den tyske Tiende de fleste Steder har staaet i Forbindelse med en Afløsning af Realbyrder i Almindelighed, hvilket vel tildels kan forklares ved den megen Tiende af verdslig Oprindelse, som her findes uden Mulighed for at adskille den fra Tiende af kirkelig Oprindelse, hvilket atter vanskeliggør en Sondring efter Oprindelse mellem Tiende og andre Realbyrder. Et andet gennemgaaende Træk er Frivillighed, af og til i Forbindelse med Statstilskud og næsten altid i Forbindelse med en Rentebank til Formidling af Tiendeejerens og Tiendeyderens økonomiske Mellemværende.

Størst Lighed med den danske Tiendeafløsningslov træffer vi i Baden, (hvor Tienden som saadan er bleven særskilt behandlet, altsaa uden Forbindelse med andre Realbyrder), omend Sagen der allerede blev ordnet 1833 under Paavirkning fra Julirevolutionen, og Ordningen saaledes var en direkte Overgang fra en Naturalafgift af Bruttoindtægten til en fuldstændig Afløsning, idet Bestræbelserne i 1819 for at faa Tienden omsat til en fast Pengeafgift mislykkedes. Ligeledes maa det bemærkes, at Afløsningen her ligesom i det øvrige Tyskland kun skulde ske ad Frivillighedens Vej. Loven paabyder en Erstatning til Tiendeejerne af 20×1 Aars Tiende med Fradrag af Skatter og Opkrævningsomkostninger m. m.; da Rentefoden dengang sattes til 5 $\%$, synes denne Erstatning ganske at svare til de danske Forhold. En Undtagelsesstilling danner dog Kvægtienden, der blev tvangsmæssig afløst med et Beløb af 15×1 Aars Tiende, hvortil Staten tilskød

Halvdelen. Staten yder i Tilskud til den øvrige Tiendeafløsning $\frac{1}{5}$ af Afløsningssummen. Ligesom i Danmark skulde Afløsningssummen for de Præster tillagte Tiender henlægges til Fond og forrentes. De Tiendeberettigede skulde have Erstatningsbeløbet udbetalt i Løbet af 5 Aar, men for ikke ved denne Bestemmelse at gøre Loven illusorisk oprettedes en Tiendeafløsningskasse, der udbetalte Tiendejerne de dem tilkommende Beløb mod at opkræve Afløsningssummerne hos Yderne i længere eller kortere Annuiteter; Amortisationsprocenten maatte dog aldrig gaa under $1\frac{3}{4}\%$.

Af Interesse ved denne Tiendeafløsning, der sker ad Frivillighedens Vej med Statstilskud, er det at se, hvor lang Tid der hengik inden Tienden paa den Maade blev fuldstændig afløst ($\frac{1}{3}$ af de til en enkelt Tiendejer tiendepligtige Ydere ligesom ogsaa senere selve Tiendejeren kunde kræve hele Tienden afløst). Ifølge en Statistik hentet fra Adolf Kopp's Afhandling om Tiendevæsen og Tiendeafløsning i Baden (1899) pag. 117 ff. havde 5684 af de 5751 tiendeberettigede ved Slutning af Aaret 1857 faaet den dem tilkommende Tiende afløst, de resterende 67 blev først færdige 1893. Der synes altsaa ganske vist ikke her at have været uovervindelige Vanskeligheder for en frivillig Afløsning; men at en Tvangsafløsning og dermed følgende Samtidighed i Afløsningen af samtlige Landets Tiender er ønskeligere for en rationel Behandling af Sagerne samt billiggør Administrationen, kan ikke benægtes. Hvor store Vanskeligheder, der i det hele kan komme ved en frivillig Afløsning, ser man maaske bedst af Udviklingen i Bayern. Her bragte Revolutionsaaret 1848 væsentlige Reforme paa Landbrugets Omraade. En

Lov af 4. Juni 1848 ophævede uden Erstatning foruden Hoveri bl. a. ogsaa Kvægtiende og den saakaldte Neubruchzehnte, d. v. s. Tiende af nyopdyrket Jord; endvidere befalede samme Lov, at alle andre ubestemte aarlige Byrder, særlig Tiende, men ogsaa saadanne Byrder som Afgifter ved Ejerskifte m. m. skulde fikseres til et Penge- eller Kornbeløb, der skulde hvile paa Ejendommen som en saakaldet »Bodenzins«. Saa langt ordnede Loven Forholdet obligatorisk; en yderligere Afløsning af »Bodenzins« blev derimod en frivillig Sag; Yderne kunde forlange Afløsning mod at betale 18 Gange den aarlige Rente kontant eller med Annuiteter ved den dertil oprettede Afløsningskasses Formidling. De Afgiftsberettigede kunde forlange deres Bodenzins overvist til Staten og fik da udbetalt 20×1 Aars Tiende; denne Overvisningsret blev anvendt en Del, for ca. 5 Mill. Kr.s Rente, Ydernes Afløsningsret derimod meget lidt. En Lov af 1872 genoptog denne i nogle Aar afbrudte Overvisningsret, men paabød saa tillige Tvangsafløsning for de overviste Renter; Yderne skulde nemlig i Løbet af 59 Aar amortisere deres Rentepligt ved aarlig ud over $4\frac{0}{10}$ af 18 Gange »Bodenzins« at betale et Tillæg af $\frac{1}{8}$ »Bodenzins«. Ikke heller denne Gang lykkedes det at faa al Rente overvist og dermed afløst; man genoptog da Spørgsmaalet i 90'erne, og ved Lov af 2. Febr. 1898 haaber man at være kommen Bodenzinsinstitutionen til Livs, omend man ikke indførte absolut Tvangsafløsning. Loven gaar i det væsentlige ud paa følgende: For at fremme Overvisning af »Bodenzins« til Statskassen og dermed Amortisation har nu ikke blot den berettigede, saaledes som ifølge de foregaaende Love, men ogsaa Yderen

Ret til Overvisning. Til den berettigede forrenter Staten da en Obligation lydende paa 18 Gange den aarlige Rente med $3\frac{1}{2}\%$. De berettigede i Bayern synes saaledes at være blevne forholdsvis ilde stillede. Yderne giver Loven af 1898 derimod store Fordele, idet Hensigten med Loven i Følge Dr. Meurers Afhandling om »Zehnt- und Bodenzinsrecht in Bayern« ikke blot var at fremme Afløsningen, men ogsaa at give en øjeblikkelig Lettelse; Yderne af de overviste Renter saavel som af de Statskassen tilhørende Renter skal nemlig for Fremtiden kun forrente 18 Gange det aarlige Beløb med $3\frac{1}{2}\%$ imod tidligere 4% , og det endda kun til Statskassen har kunnet samle saa stort et Amortisationsfond ved Hjælp af Statsmidler, som den kapitaliserede Bodenzins udgør, hvilket forventes at kunne være opsamlet omkring 1942, paa hvilket Tidspunkt Fondet menes at ville have naaet en Størrelse af ca. 175 Mill. Mk.; denne Sum maa betragtes som en Fremtidsgave til Landbruget*).

I Preussen er Tienden, ligesom i Bayern, behandlet sammen med de øvrige Realbyrder. Disse bleve for de fleste Yderes Vedkommende gjort afløselige allerede Aar 1821 mod en Erstatning af 25 Gange det aarlige Beløb. Ved to senere Love af 1850 indførtes dog nye Bestemmelser; saavel Ejer som Yder kunde herefter fordre Realbyrderne afløst mod en Erstatning af 18 Gange det aarlige Beløb, hvis Pengeværdi udfindes ved

*) Til Sammenligning med Ydernes Stilling i Danmark kan man indsætte Rentefoden i Bayern $0,025$ i Annuitetsformlen; man finder da $x = \text{ca. } 14$, d. v. s. de Ydere, der overviser Bodenzins til Statskassen efter Loven af 1898, faar denne afløst ved at betale 14 Gange Beløbet af den Bodenzins, der oprindeligt hvilede paa deres Ejendom.

at beregne Gennemsnittet af de sidste 24 Aars »Martinimarktpreis«, formentlig en Art Kapitelstakst, dog med Udskydelse af de to højeste og de to laveste Priser. Ønsker Yderen ikke at betale Beløbet kontant, kan han afvikle Forholdet ved til den i hans Provins oprettede Rentebank aarlig at indbetale 4 0/0 af Kapitalen + Amortisationsrente, indtil hans Forpligtelse er amortiseret; til Gengæld udsteder Rentebanken 4 0/0's i Almindelighed amortisable Rentebreve til de berettigede. Denne Lov blev særlig med Hensyn til Afløsningen af de Gejstligheden, Skolevæsenet og milde Stiftelser tilkommende Realbyrder erstattet af en Lov af 1857, der atter erstattedes af Loven af 27. April 1872, ved hvilken Afløsningen af disse Realbyrder, hvormed vel Størstedelen af vore hjemlige Tiender maa være at sammenligne, blev ordnet. Ifølge denne Lov kan saavel Yder som Ejer forlange Byrden afløst, men nu kun mod henholdsvis 25 eller 22²/₉ Gange den aarlige Ydelse, eftersom Fordringen udgaar fra den forpligtede eller den berettigede. Pengeværdien udfindes efter samme Regler som Loven af 1850 angiver. De kapitaliserede Beløb kunne amortiseres ved Hjælp af de i 1850 oprettede Rentebanker mod i 56¹/₂ Aar at betale Rentebanken 4¹/₂ 0/0 af Afløstningssummen.

Disse for Preussengældende Hovedregler: Frivilighed ved Afløsningen og Stats-Rentekasser uden direkte Statstilskud, der i Halvfjerdserne indførtes i de i Preussen optagne Lande, synes som foran sagt at være typiske for de tyske Stater, Baden og Bayern dog undtagne. Afløsningen synes ad denne Vej at være lykkedes helt godt. I 1898 udtalte »der Bericht-erstatte der Reichsratskammer« ved Forhandling om

Afløsningen i Bayern: »So stehen wir heute in Bayern allein in Deutschland vor der Frage: Wie soll eine Grundlast beseitigt werden, die die jetzige Generation vielfach nicht mehr versteht«. (Meurer, anf. St. pag. 27).

Til Slut skal omtales de Lande, som tvangsmæssig afskaffede Tienden, da den som en Naturalafgift af Bruttoindtægten var bleven utaaelig, uden Overgangsled. Her maa da først nævnes Frankrig, der ophævede Tienden under Revolutionen i Slutningen af det 18de Aarhundrede uden Erstatning til Ejerne. Da Afskaffelsen skete ved en revolutionær Handling, har den ikke kunnet faa Betydning ved senere Diskussioner om den rette Fremgangsmaade ved Tiendens Afskaffelse. (Ved Revolutionen blev Tienden ligeledes slettet i de tyske Territorier med fransk Ret; se Meurer pag. 22). Af mere Interesse i denne Sammenhæng er Afløsningen i Østrig. Her blev Tienden afløst ved kejserlige Patenter af 1848—49 sammen med en Afløsning af andre paa Bondejord hvilende Byrder mod »eine billige Entschädigung«, d. v. s. Ejeren skulde have $\frac{2}{3}$ af den aarlige Ydelse multipliceret med 20; ligesom senere i Tyskland udbetaltes dette Beløb i Obligationer, der forrentedes med 5 $\frac{0}{10}$, udstedte af dertil i hver Provins oprettede »Grundentlastungsfond«. Midlerne til Afløsningen fremkom ved at Yderne aarlig i 20 Aar til Fondet forrentede og amortiserede $20 \times \frac{1}{3}$ af den oprindelige aarlige Ydelse. Resten betalte Provinsen. En Lov af 1867 har forbudt Genindførelse af Tiende i Østrig.

Foruden det rent økonomiske Mellemværende

mellem Tiendeejer og Tiendeyder med Staten som Mellemand, ordner en Del af ovennævnte Tiendelove eller andre dermed parallelle Love samtidig med Afløsningen Kirkens Stilling til Tiendekapitalen, idet der paa Kirketienden i Almindelighed hviler en mere eller mindre absolut Vedligeholdelsespligt overfor Kirken, som ikke uden videre kunde bortfalde ved Afløsningen; dette Forhold er ikke bleven nærmere behandlet i ovenstaaende, da Hensigten her nærmest har været at undersøge, hvor vidt den danske Lovgivning har stillet sig særlig begunstigende over for Landbruget, eller om man kan sige, at Agrarpartiet herhjemme ved Tiendeloven kun har skaffet sig en Lettelse, som den tilsvarende Samfundsklasse allerede har opnaaet i Udlandet.

For at faa et samlet Billede vil jeg forsøge en Sammenstilling af Resultaterne:

	Den Faktor hvormed den aarlige Ydelse er multipliceret ved Afløsningen			Tvangs-afløsning
	Tiendeyder	Tiendeejer	Direkte Tilsk. fra det Offentlige	
Preussen . .	25 ell. $22\frac{2}{9}$	25 ell. $22\frac{2}{9}$	0	nej
England. . .	Ef. Overensk.	Eft. Overensk.	0	nej
Danmark . .	18	25*	7*	ja
Baden	16*	20*	4*	nej
Bayern . . .	14	18	4	blandet
Norge	11**	Max. 22 Min. 15	Max. 11**	ja Præstet. uaf.
Østerrig. . .	$8\frac{1}{3}$	$16\frac{2}{3}$	$8\frac{1}{3}$	ja
Sverrig***	0	Private 25	Hele Byrden	ja Præstet. uaf.
Frankrig . .	0	0	0	ja

* Efter Fradrag af Skatter.

** Fisketienden afløstes udelukkende ved Statens Hjælp.

*** Bortset fra de tidl. danske Provinser.

Af denne Oversigt tør man ikke med Sikkerhed slutte noget med Hensyn til Tiendeejernes eller Tiendeydernes mere eller mindre gunstige Stilling ved Tiendeafløsningen; thi selv om man gjorde Afløsningssummerne mere ensartede ved at kapitalisere med samme Rentefod, og saaledes f. Eks. ændrede Afløsningssummen i Baden, hvor Rentefoden var 5 %, fra 20×1 Aars Tiende, vilde man dog ikke turde paastaa, at 2 Tiendeejere i forskellige Lande, der begge ved Tiendeafløsningen havde faaet tillagt 25×1 Aars Tiende, fra Lovgivernes Side var bleven ensstillede. En saadan Paastand vilde kun have sin Berettigelse, hvis man turde fastholde, at de Priser, som de forskellige Landes Lovgivere har lagt til Grund for Afløsningen paa Steder, hvor Tienden er bleven erlagt i Korn, vil give et normalt Udtryk for Tiendens Værdi; men da det almindelig menes, at den Gennemsnitskapitelstakst, der er lagt til Grund for den danske Afløsning, er usædvanlig lav, er dette næppe tilladeligt. *)

Af Oversigten kan man derimod slutte sig til Statskassens forholdsmæssige Bidrag til den for Tienden fastsatte Afløsningssum. Den synes at vise, at der i store Lande, hvor revolutionære Begivenheder ikke

*) I Folketinget 1903 oplyser Landbrugsministeren saaledes f. Eks., at Værdien af 1 Td. Byg efter de i 1894 foreslaaede Regler for Udfindelsen af Pengeværdien af 1 Aars Tiende, nemlig Gennemsnittet af de sidste 24 Aars Kapitelstakst med Udskydning af de to højeste og de to laveste Aar (jfr. preuss. Lov 1850) vilde være 11 Kr. 34 Øre, medens den efter Reglerne i Loven af 1903 ansættes til kun 9 Kr. 17 Øre; man faar da 20×11 Kr. 34 Øre = $24,7 \times 9$ Kr. 17 Øre, d. v. s. 20×1 Aars Tiende efter de i 1894 foreslaaede Regler er meget nær det samme som 25×1 Aars Tiende efter de nugældende Regler.

har grebet ind, ikke har været videre Tilbøjelighed til at støtte Tiendens Afløsning ved direkte Statstilskud, hvorimod dette har været ret almindeligt i mindre Lande, blandt hvilke der findes flere Eksempler paa Statstilskud, der i Forhold til den samlede Afløsningssum ikke er væsentlig mindre end Statstilskuddet i Danmark. Muligen turde dette sidste veje noget op imod de Angreb, den danske Tiendelov af 1903 har været Genstand for fra teoretisk-økonomisk Side.